

HAGYOMÁNY

„Elmentem a Szent Están templomába...”¹

Szent királyaink tisztelete a moldvai magyarság körében

A magyar nyelvterület keleti határa több mint száz kilométerrel nyúlik túl hazánk Kárpátgerincén húzódó történelmi határán, országunk mai politikai határvonalán pedig jó hét-nyolcszáz kilométerrel. A Kárpátoktól keletre lakó magyarokat a köznyelv gyűjtőfogalommal élve csángóknak nevezi. A magyarság e csoportjának eredete, története, létszáma és jelenlegi nyelvi állapota, valamint identitástudata, sőt végső soron a pusztá léte heves vitákat kiváltó fejezete, mind a jelenkutatást végző szociológiának, mind a néprajztudománynak, továbbá a magyar és a román történettudománynak egyaránt. Minden vita fölött áll azonban az 1992-es romániai népszámlálás adata, miszerint Moldova területén 240 038 katolikus vallású lakos él.² Ezt a számot senki sem vitatja, azt azonban már annál inkább, hogy ebből a népességből hány főnek van valamiféle kötődése a magyarsághoz, hányan beszélnek ősük nyelvét a magyart, illetve a moldvai katolikusok túlnyomó többségének ősei valóban magyarok voltak-e? Bármelyik adatot tekintjük azonban elfogadhatónak, az a tény nem változik, hogy Moldvában, a hajdani Etelköz nyugati részén, a Szeret folyó völgyében ma, a XXI. század küszöbén is él a magyar szó.

Moldva katolikus vallású népe körében különösen fontos tehát megvizsgálni a magyar szentek tiszteletének nyomait, mint a magyarsághoz tartozás egyik fontos tanújelét. A jászvársári (iași-i) egyházmegye területén valaha négy templomban tisztelték Szent István magyar királyt az oltáron. A Vránca megyei Vizántán pedig Szent László volt a templom védőszentje.

Település	Régi patrónus	Új patrónus	A búcsú időpontja
Kickófalva	Szent István	Kis Szent Teréz	október 1.
Magyarfalva	Szent István	Kisboldogasszony	szeptember 8.
Pusztina	Szent István	Szent István	szeptember 2.
Szőlőhegy	Szent István	Mária királynő	augusztus 22.
Vizánta	Szent László	Nagyboldogasszony	augusztus 15.

Mint a táblázatból kitűnik, ma csak egyetlen moldvai településen, Pusztinában található meg Szent István királyt az oltárképen. A másik három falu templomát más védőszent oltalmába ajánlotta a helyi egyházi vezetés, olyan patrónust választva, aki nem hordozza közvetlenül a magyar eredet emlékét. Mindemellett szembevetendő az is, hogy az új templompatrónus minden esetben a vallásos magyar lélekhez közelálló szent, illetve a szent ünnepe. Ez a szempont minden bizonnyal szerepet játszott abban, hogy a közösség elfogadja templomának új védőszentjét és a templombúcsú új napját.

Szent László király emlékezetét, mint azt már említettük, az egyik legelzártabb moldvai magyar településen őrizte a hívő nép vallásos tisztelete és maga a templom. Meglepő módon azonban a falu öregjei – azon túl, hogy Szent László magyar király volt, és régi templomunk védőszentje –, igen keveset tudnak. A közösség emlékezete megőrzött azonban egy nagyon szép szöveget, egy vízvető imát, amelyben Szent István király szerepel, s ahonnan jelen írásunkhoz a címadó gondolatot is kölcsönöztük. A szöveget most teljes terjedelmében idézzük:³

¹ Vízvető imádság részlete a szerző gyűjtéséből. Elmondta: Mórús Miklósné Sándru Ilona szül.: 1930. Vizánta. Gyűjtés: 1999. VII. 20.

² Tánzos Vilmos: a moldvai csángók lélekszámáról. In: Csángósors. Szerk.: Pozsony Ferenc: A Magyarországi kutatás könyvtára XXIII. é. n. (1999) 7–32. old.)

³ A szerző gyűjtése: Mórús Miklósné Sándru Ilona szül.: 1930. Vizánta. Gyűjtés: 1999. VII. 20.

„Elmentem a Szent Están templomába,
Megtalálkoztam e három leányval,
Egy kékszemű,
Egy veres szemű,
Egy sárig szemű,
Ezekből, amelyik megigízte,
Ennek azt a gyermeket,
Vaj ember, asszony, fiú,
Ki, hogy mondják a nevit...
Mett meg kell mondjam...
No az Isten terhesse el minden betegségit,
Se mosson le minden igízetet róla,
Mint mikor a Jordán viziből megmosódott.
A kereszteletkor.

S aztán vetem a keresztet, s kész van.

Amikor végzettem a vizet vetem bé a szöbába, hogy mondjam egy olyan tiszta helyre, hol nem jár senki, hogy ne járjunk lábunkkal rája. Aztán fordítom fel a kannát, szádjával lefelé...

E Szent Están imát fogtam a matusámtól. Egy matusámtól, testvér vót a zén édesapánval. Amikor hallom, éjj közepén a kapun, hogy sír vala egy gyermek, akkor kezdem el az ágyból, ha aluszok es. Ha nincsen szeném, teszem a szárcsibrikekvel, vetem bé a vízbe. S nem szabad számláljam meg a szentet. S mondom, hogy hallgatnak el...

A múltat végképp eltörölni igyekvő törekvés legfájdalmasabb áldozata minden bizonnyal a szőlőhegyi Szent István templom és annak 50 kilogrammos kis harangja. Első királyunk szőlőhegyi templomát 1791-ben építették. Talán a SICULICIDIUM után nőtt meg úgy a vidék katolikus lakossága, hogy szükség volt a nagyobb templomra. A templom 1940-ben földrengés következtében erősen megrongálódott. Javítására és magyar vonatkozású emlékeinek eltüntetésére csak a '80-as évek derekára gyűlt össze a pénz. A templomtól néhány lépésnyire álló haranglábat 1985 után bontották le. Tánzos Vilmos adata szerint a faluban egy 1009-ben (sic!) öntött évszámú csengettyű hívta a híveket az Isten házába, s kísérte utolsó földi útjára az örök hazába távozókat.⁴ Ha az adat megbízható, a benne szereplő dátum pedig hiteles, és az valóban a harang öntésének dátuma, a kicsiny szőlőhegyi harang Közép-Európa egyik legöregebb harangja volt. Igen, csak volt, mert éppen ez az 50 kilogrammnyi bronz hiányzott a 300 kilósra tervezett új harang öntéséhez. Beolvasztották hát a kiszolgált, repedt csengettyűt.

Ez a sorsa mindennek Moldvában, ami nem román, a beolvasztás. Az sem baj, ha a románosítás során értelmetlenségek, abszurditások keletkeznek. Szomorúan szép példája ennek az 1930-as évek elején megtörtént Kickófalvi eset, amelyet Lükő Gábor jegyzett le. Kickófalva egyébként a vidék egyik legősibb települése, első írásos említése Stecani néven 1455-ből való.⁵ Jancsó Lajos „vengyák” (kántor) a 30-as évek elején lefordította a Kályoni János-féle Cantionale egyik Szent Istvánt dicséző énekét románra, mivel a falu népe ekkor már „gyérecskén” értette és beszélte ősei nyelvét, a magyart. Példaként álljon itt egy-egy versszak a magyar és román változathóli egyaránt:

„Ez nap mely nevezetes
S mely igen örövendetes
Magyaroknak
Ünnepét midőn ülik,
Dicső hamrát tisztelik
Szent Istvánnak...

„Astăzi ziua renumită
Și cătă-i de veselă
Catolicilor
Pe când o sərbătorim
Și cu căntări pomenim
Pe sfântu Ștefan...”

A derék öreg kántor a hivatalos moldvai egyházi gyakorlatnak kívánt megfelelni, mikor a „magyaroknak” kifejezés román megfelelőjeként következetesen „Catolicilor”-t használta. Az ő változatában tehát István a világ minden népének királyává és apostolává válik. Ám a falu

⁴ Tánzos Vilmos: Keletnek megnyílt kapuja; 128. old. Korunk Baráti Társaság Kolozsvár, 1996.

⁵ Lükő Gábor: A moldvai csángók. 84. old. Néprajzi Füzetek 3. Szerk.: Györffy István Budapest, 1936.

papjai ezt az immár román nyelvű éneket sem hallgatták szívesen a templomban, így mára már az emléke is elporladt, János gyákkal, a falu utolsó magyarul tudó kántorával együtt.

A kicófalvi templom Szent István szobra az első adandó templomfestésnél a pincébe került, kíséretével, Szent Péter és Szent Pál apostollal együtt, hogy onnan ne kerüljenek többé napvilágra. A falu utolsó magyarul tudó embere azonban fölhozta onnan, ahogy maga mondotta Halász Péternek: „*Ijén hoztam ki Szentiszánt a temlecből*”. Ma a falu szélén, a libalegelőn áll a szoborcsoport, emléket állítva a település régi templomának. A közelben elhelyezett márványtábla román nyelvű szövege szerint a település első ismert említése 1604-ből való. Azt nem említi a tábla, hogy a település lakói magyarok voltak, s hogy egy 1679-ből való forrás szerint a templom búcsúját magyar módra augusztus 20-án tartották.⁶ Első szent királyunk faluszélén álló szomorú szobra ma az utolsó a magyar Kicófalván, ezen az ősi településen, ahol mára visszafordíthatatlanul elnémult a magyar szó.

A hajdani Tekucs megye északkeleti szegletében él a legkeletibb magyar közösség, Gajcsána-Magyarfalu népe. Lükő Gábor már 1935-ben felhívta a figyelmet Havaselve és Moldva magyareredetű helyneveire.⁷ Ezek között szerepel számos „Unguri” és „Ungureni” nevű település. Az egyetlen, ahol a névnek megfelelően „ungurik” azaz magyarok élnek, ez a Găiceana melletti kis falu. Nevét ennek megfelelően néhány évtizede Arini-ra változtatták. A templom oltárán történt őrségváltásról Domokos Pál Péter így ír:⁸ „*Estefelē lefēnykēpeztem a falut, és bementem a templomukba is. Azonban a templom főoltárán új képet látok, mely Szent Istvánt, a vértanút ábrázolná, de fölötte körírásban ez van: „St. Ștefan roagă-te pentru noi!” (Szent István, imádkozzál érettünk!) Ezután a kórusba megyek, és ott meglepetésenre megtalálom a régi oltárképet: Szent István magyar király képét.*”

Magyar Zoltán szerint a falu templomában még ma is látható egy Szent Istvánt ábrázoló festmény, mégpedig egy régi templomi lobogón.⁹ E zászlót szerettük volna megtalálni, lefényképezni 1998 júniusában, amikor Magyarfaluban tölthettünk néhány napot. Sajnos nem sikerült rábukkannunk, pedig a torony aljában, a kórus bejáratánál számos templomi lobogót végignéztünk. A Szent Istvánt ábrázoló zászlóról sem a falu papja, és ami még biztosabb forrás, a falu öregjei sem tudnak. Annál becsebb kincset őrzött meg számunkra Csernik Jánosné Bandi Rózsi néni emlékezete, aki elmondta, hogy gyermekkorában még a faluban Szent István magyar király búcsúünnepét tartották. A nép a kántor szólamára felelve énekelte ezt, a minden további magyarázatot szükségtelenné tevő éneket:

*Dicső Szent István király,
Magyarok királya,
Ne feledkezzél el a szegény magyarodról,
Ne feledkezzél el a szegény magyarodról!*¹⁰

Az egyetlen magyar falu, ahol ma is Szent István király a templom patrónusa a Tázló melletti Pusztina. Ez a több mint kétezer lelkes székely település¹¹ egyike a magyar nyelvet, kultúrát és identitástudatot legjobban őrző moldvai falvaknak. A falu népe egységes föllépésével megakadályozta a templom titulusának megváltoztatását, így itt az oltárképen ma is Szent Istvánt láthatjuk, amint koronáját és országát fölajánlja a boldogságos szép Szűz Máriának. A templom búcsúját ugyan augusztus 20-a helyett, a világegyházban szokásos napon, szeptember 2-án tartják, de a pusztinai magyarok szívét és lelkét még nem sikerült idegenné tenni a szentistváni ügy és a magyarság iránt.

A moldvai magyar falvakban a magyar szenteknek, elsősorban Szent Istvánnak, Szent Imrének és Szent Lászlónak különös, a magyar nyelvterület más részeitől részben eltérő mondai hagyománya él. E hagyománykörből kiemelkedik a húshagyat mondája, amely valaha általá-

⁶ Halász Péter: A kicófalvi Szent István szobor; Honismeret 1997/4. 8. old. Az adat forrása: Lahovari, G. I.–Brătianu, C. i.–Tocilescu, Gr. G.: Marele Dicionar Geografic al României, I–VI. București. 1898–1904. Az idézett hely az V. köt. (1902.) 597. oldalán található.

⁷ Lükő Gábor: Havaselve és Moldva népei a X–XII. században; Ethnographia Népelet 90–105. old. 1935.

⁸ Domokos Pál Péter: A moldvai magyarság; 1. kiadás. Csíksomlyó 1931.

⁹ Magyar Zoltán: Szent István alakja a moldvai magyar néphagyományban; Honismeret 1997/4. 3–8. old.

¹⁰ Csernik Jánosné Bandi Rózsi szül.: 1913. Gajcsána-Magyarfalu; Gyűjtés: 1998. június 18.

¹¹ A falu lélekszáma az 1992-es népszámlálás szerint 2070 fő volt.

nosan elterjedt volt a moldvai magyar falvakban. Lükő Gábor szerint a jugániak a hamvazó-szerda előtt hétfőt és keddet „a nagykirál napjai”-ként emlegették.¹²

„Szent László király nagy verekedésbe vót. Győzött, erőtvelt a pogányokon, ahogy magiknál mondják, nálunk mincsak dumsányok. De nem érkeztek vala haza húshagyásra. El vótak fáradva a katonák es, Szent László es, meg vótak erőst ehülve. Kellott lenne egyenek húst, de eltőt a húshagyat napja. Szent László kérte a zstent adjon még két napot. Azóta van nálunk a húshagyat kedden, s szereda hammas szereda, kezdődik a böjt. Az ortodócok húst hagynak vasárnap, mü kedden.”¹³ A monda gyakoribb változatának hőse Szent László király. Érdekes, és a mondatípus archaikus mivoltára utal, hogy a magyar szentelő hős a sötétség erőivel, a „pogányokkal”, „dumsányokkal” verekedik. Szép példája ennek az a Kallós Zoltán gyűjtéséből ismert balladatörredék, amely mindmáig páratlanul áll folklórkincsünkben:

Magyar István király,
Országunk istápjá
Felköté a kardját,
Vevé trombitáját.

Kiment zajtójába,
Zudvarába lépett,
Hangozá keletre,
S napszentületére.

Hogy gyűllyenek össze
Az ő gyermekei,
Az ő gyermekei
Hadbéli fiai.

Össze es gyűllyenek,
Fegyver alá tette
S háborúba indult
Dumsány eleibe.¹⁴

Talán kapcsolata lehet ezekkel a páratlanul szép sorokkal annak az István napi köszöntőnek, amelyre 1998 őszén bukkantunk Szitáson.

Óh Szent Istán, hát még aluszol-e?
Óh Szent Istán, hát még nyugszol-e?
Virradtúl neved napjára,
Úgy mint Szent Istán napjára.
Szent Istán.¹⁵

Mindezeket figyelembe véve elmondhatjuk, hogy a moldvai csángóság vallásos kultuszában megtartotta magyar voltának emlékét. A legutóbbi időig vallásos tisztelettel vette körül a magyar szenteket. A hagyományos értelemben vett nagyegyházi kereteken kívül, ezeknek a szenteknek az alakja meghatározó módon volt jelen a népi, úgynevezett paraliturgikus gyakorlatában és hitvilágában is. A moldvai magyar hagyományoknak ez a sajátossága azért különösen fontos az egyetemes magyar kultúra számára, mert sok olyan archaikus vonást hordoz, amely népünk műveltségének hazánk más tájain mára feledésbe merült részébe enged bepillantást nyernünk.

Az archaizmus egyik fő oka a földrajzi elzártság, a másik pedig a kulturális elszigeteltség. Az anyanyelvű intézményrendszer, iskola és egyházi szolgálat hiánya elzárta a moldvai magyarokat az ún. felülről érkező kulturális hatásoktól. Mindez azonban nemcsak a magyar nyelv mellőzésében, hanem használatának aktív ellenzésében is megnyilvánul. A nyelvcsere, és alapjában véve a teljes elrománosodás mára az egész moldvai magyarságot fenyegeti. Szükség van tehát szent királyaink közbenjáró imádságára, mennyei segítségére, hogy még sokáig hangozhasson föl a hajdani Etelközből dicsőítő és esdeklő ének:

Ó Szent István dicsértéssél,
Menny és földön tiszteltéssél,
De főképpen nálunk ma,
Mint hazánk fő oszlopa,

Kérünk mint apostolunkat,
És az első királyunkat,
Szent István nézz mennyből le,
A szép magyar népedre!

Leírtam mindezeket Isten dicsőségére, és az Ő mérhetetlenül nagy kegyelme által népem szolgálatára Újkígyóson. Urunk megett valólag, midőn egy híja vala a kettőezernek, Szent Mihály hava első napjaiban.

Harangozó Imre

¹² Lükő Gábor: a moldvai csángók. Néprajzi Füzetek 3. Szerk.: Györffy István. Bp., 1936.84. old.

¹³ Jánó Ilona szül.: 1934. Lészped. Gyűjtés: 1989. május 21.

¹⁴ Kallós Zoltán: Ismeretlen balladák Moldvából, In: Néprajzi Közlemények, 1959. 51–70. old.

¹⁵ Jancsi Anica szül.: 1932., Kerekes Mária szül.: 1928, Szitás. Gyűjtés: 1998. szeptember 30.